

100. JUBILEUSZ

*Publikacja opracowana
na podstawie tekstu i elementów graficznych Janusza Kuligowskiego.
Grafika okładki została wykonana przez Beata Sajewską.
Dziękujemy za pomoc w upamiętnieniu wydarzeń historycznych
mających miejsce na terenie Gminy Mińsk Mazowiecki*

MIŃSK MAZOWIECKI, SIERPNIEN 2020 R.

S P I S T R E Ś C I

1. Położenie Gminy Mińsk w II RP - strona 1
2. Formowanie się władzy lokalnej w gminie - strona 2
3. Dawna Gmina Mińsk - strona 3
4. Sytuacja w kraju; rok 1919 - strona 4
5. Zagrożenia suwerennej Polski - strona 5
6. Pomoc dla mieszkańców Gminy Mińsk - strona 6
7. Działania obronne w Gminie Mińsk - strona 7
8. Polska Pożyczka Państwowa - strona 8
9. Dokumenty archiwalne i prasa - strona 9
10. Włączenie się kościoła w obronę państwa polskiego - strona 10
11. Decyzje powiatu podczas działań wojennych - strona 11
12. Nastroje mieszkańców Gminy Mińsk - strona 12
13. Wycofywanie się sił polskich - strona 13
14. Wkroczenie sił sowieckich - strona 14
15. Propaganda sowiecka - strona 15
16. Kulminacyjny moment bitwy - strona 16
17. Odwrót siły rosyjskiej - strona 17
18. 17 sierpnia 1920 - strona 18
19. Wizerunek Józefa piłsudskiego i Gen. Józefa Halera - strona 19
20. Działania wojenne na terenie Gminy Mińsk - strony 20 - 21
21. Straty wojenne na terenie ziemi mińskiej - strona 22
22. Postawa mieszkańców Gminy Mińsk - strona 23
23. Tablica pamiątkowa w mińskim kościele - strona 24
24. Wyzwolenie ziem polskich - strona 25
25. Szacowanie strat i pomoc dla mieszkańców - strona 26
26. Koniec wojny - strona 26
27. PODZIĘKOWANIA

POŁOŻENIE GMINY MIŃSK W II RP

W odrodzonej II Rzeczypospolitej, gmina Mińsk - ówczesna nazwa Gminy Mińsk Mazowiecki od 1867, pozostała w powiecie mińsko-mazowieckim, zwanym później mińskim. Powiat ten wszedł w skład województwa warszawskiego (utworzonego na mocy ustawy tymczasowej o organizacji władz administracyjnych drugiej instancji z 2 sierpnia 1919 r.) i został zaliczony do regionu podstołecznego, w którym znalazły się również powiaty warszawski, grójecki, błoński i radzymiński.

Obszar gminy, tak jak i obecnie, okalał miasto Mińsk Mazowiecki - stanowiące odrębny organizm samorządowy.

To na jego przedmieściu przy ul. Siennickiej w okresie międzywojennym znajdowała się siedziba urzędu gminnego (dzisiaj rozwidlenie przy ul. Szpitalnej), a na początku lat 20. XX w. administracyjnie należąca do sołectwa w Anielinie.

Gmina Mińsk sąsiadowała z gminami:

- od wschodu - Jakubów i Cegłów,
- południa i południowego zachodu - Siennica i Glinianka (wieś Glinianka obecnie pow. otwocki, była siedzibą gminy o tej nazwie, zniesionej w 1954 r.)
- od zachodu i północy Dębe Wielkie i Ładzyn (gmina skasowana w 1939 r.).

FORMOWANIE SIĘ WŁADZY LOKALNEJ W GMINIE

Po odzyskaniu niepodległości w końcu 1918 r., już w wolnej Polsce, 21 listopada została wybrana pierwsza Rada Gminy z 12 członkami i 6 zastępcami oraz wójt - i jego zastępca, zwany podwójcem.

Radni w każdej gminie pełnili ważne funkcje, głównie społeczne. Byli oni wraz z ówczesnymi włodarzami - organami wykonawczymi, siłą inspirującą przedsięwzięcia administracyjno-gospodarcze i inne działania, także w 1920 r., a więc 100 lat temu.

Ten setny jubileusz jest także dobrą okazją by przywrócić ich pamięci lokalnej społeczności.

Mandat radnego dzierżyli wówczas następujący mieszkańcy gminy:

- Stanisław Ludwiński z folwarku Florencja,
- Andrzej Wocial z Karoliny, który w 1927 r. zostanie wybrany wójtem,
- Józef Biernacki z Borek,
- Jan Lubaszka ze Stojadeł,
- Stanisław Padzik z Wiciejowa,
- Walenty Gniado z Arynowa,
- Michał Dziugiel z Niedziałki,
- Jan Ciuchciński z Osin,
- Jan Sikorski z Dłużki,
- Bolesław Rogowski z Grabiny i Piotr Paszkowski z Anieliny.

Urząd wójta sprawował Andrzej Kopczyński z Walerianowa, a jego zastępcą był Stanisław Kaszewski z Karoliny.

W Urzędzie Gminy ważnym funkcjonariuszem był pisarz gminny zwany później sekretarzem, którym przez wiele lat był Adolf Terpiłowski.

Jego działania spierało dwóch pomocników, którymi w lipcu 1920 r. byli: Stanisław Zienkiewicz (zaczynający swoją wieloletnią służbę samorządową w gminie Mińsk, a którą będzie ją kontynuował z tak dużym sukcesem w mińskim Magistracie awansując na sekretarza) oraz Mieczysław Terpiłowski.

DAWNA GMINA MIŃSK

Według danych urzędowych z sierpnia 1919 r. gmina liczyła 9289 mieszkańców (4263 mężczyzn i 5026 kobiet). Na jej obszarze funkcjonowało 37 sołectw.

Warto dodać, iż na początku II Rzeczypospolitej w obrębie mińskiej gminy położony był m.in.

- folwark Mińsk,
- cmentarz parafialny
- i nowy cmentarz żydowski – kirkut,
- koszary wojskowe,
- szpital powiatowy,
- folwark i wieś Florencja,

a więc miejscowości i obszary, które później zostały włączone w granice miasta Mińska Mazowieckiego w 1927 i 1937 r..

Dodatkowo ciekawą informacją, jest fakt, że Pałac Dernałowiczów - wbrew przyjętej opinii, należał administracyjnie do gminy Mińsk, a konkretnie do sołectwa w Wólce Mińskiej.

Stan taki utrzymywał się do 1927 r, w którym to został włączony w obszar miasta Mińsk Mazowiecki.

SYTUACJA W KRAJU ROK 1919

Rok 1919 to intensywny czas odbudowy państwa polskiego, jego struktur administracyjnych, ale też gospodarczych, kulturalnych i głębokich przemian społecznych.

Po 123 latach niewoli lud polski stawał się suwerenem, mającym bezpośredni i pośredni wpływ na te przemiany.

Po okresie zaborów i okupacji niemieckiej czasów Wielkiej Wojny - I Wojny Światowej, na mapę Europy powracało państwo polskie. Z wielkim trudem organizowało się społeczeństwo obywatelskie, coraz bardziej angażujące się w życie społeczno-polityczne i gospodarcze kraju.

Wybory do Sejmu Ustawodawczego 26 stycznia 1919 r. pokazały, iż w tym okresie ogromny wpływ na politykę państwa miał ruch narodowy, ludowy i socjalistyczny.

Warto przy okazji dodać, iż ks. kanonik Kazimierz Sobolewski proboszcz parafii mińskiej pw. Narodzenia NMP, wtedy otrzymał mandat posła także głosami mieszkańców gminy Mińsk.

Odbudowa państwa przebiegała w niezwykle trudnej sytuacji politycznej, wewnętrznej i zewnętrznej.

Krajobraz wiejski, początek XX w.

- pocztów ze zb. Janusza Kuligowskiego

ZAGROŻENIA SUWERENNEJ POLSKI

Młode państwo przeważnie w walce zbrojnej ze swoimi sąsiadami wyznaczało granice swojego terytorium. Niepodległości państwa najbardziej zagroziła Rosja bolszewicka, z którą konflikt przerodził się na początku 1919 r. w otwartą wojnę.

Nikt nie przypuszczał, iż rewolucyjna Rosja tak szybko zagrozi bytowi odrodzonego państwa polskiego.

Konflikt zbrojny w połowie 1920 r. przybrał dla Polski bardzo nieprzychylny przebieg. Armia Czerwona przeszła do działań ofensywnych. Jednostki sowieckie Frontu Zachodniego dowodzonego przez Michaiła Tuchaczewskiego zaczęły wypierać jednostki Wojska Polskiego z ziem wschodnich w głąb kraju.

Latem front szybko zbliżał się do Warszawy. W lipcu przez powiat miński cofały się oddziały polskie, a w sierpniu obszar gminy Mińsk i powiatu mińskiego stał się bezpośrednim teatrem działań militarnych. Mieszkańcy gminy Mińsk mogli się o tym przekonać nie tylko po poborze rekruta, ale przede wszystkim po wzroście osób poszkodowanych tym konfliktem.

Na początku sierpnia z terenu mińska i powiatu ewakuowano najważniejsze urzędy, w tym także Policję Państwową z posterunkiem obejmującym gminę Mińsk.

POMOC DLA MIESZKAŃCÓW GMINY MIŃSK

Oprócz administracji rządowej i samorządowej, która niosła pomoc ludności ubogiej i poszkodowanej działaniami wojennymi, można wymienić funkcjonującą od I wojny światowej Powiatową Radę Opiekuńczą w Mińsku Mazowieckim (PRO), w ramach której funkcjonowały jej struktury lokalne - Rady Opiekuńcze Miejsowe (ROM), w tym ta działająca w gminie Mińsk. Tej ostatniej prezesem był Franciszek Kopczyński. W mińskim zarządzie powiatowym Rady Opiekuńczej działali ziemianie z gminy Mińsk: Tomasz Łubieński z folwarku Mińsk i Lucjan Cegliński z folwarku Janów. PRO przede wszystkim przydzielała zapomogi oraz żywność i artykuły pierwszej potrzeby najbiedniejszym mieszkańcom gmin powiatu mińskiego, w tym dzieciom, dla których m.in. zakładano ochronki, na bazie których później powstawały szkoły powszechne, głównie jednoklasowe.

DZIAŁANIA OBRONNE W GMINIE MIŃSK

Od czerwca 1919 r. miński garnizon był stałym miejscem postoju szwadronu zapasowego II pułku ułanów oraz tymczasowo szwadronu zapasowego 7 pułku ułanów. Ten ostatni wymieniony pułk na stałe przybędzie do mińskich koszar dopiero w czerwcu 1921 r. i będzie w nich przebywał do września 1939 r., zaś wspomniany II p.uł. zostanie przemieszczony do Ciechanowa. Należy wspomnieć, iż w okresie wojny w szwadronach zapasowych szkolono rekrutów i rezerwistów celem uzupełnienia strat bojowych w walczącym pułku, a w okresie pokoju przygotowywano młode konie tzw. remonty do wojskowej służby.

1 lipca 1920 r. powołana została Rada Obrony Państwa (ROP), która wzywała społeczeństwo do tworzenia pod dowództwem gen. Józefa Hallera Armii Ochotniczej. Obwieszczenia mińskiego starosty o poborze ukazały się na terenach gmin całego powiatu oraz były drukowane w mińskomażowieckiej powiatowej „Gazecie Urzędowej”.

Bezpośrednie zagrożenie integrowało społeczeństwo pragnące bronić niedawno odzyskanej wolności i niepodległości.

Dnia 23 lipca ukonstytuował się Powiatowy Obywatelski Komitet Obrony Państwa (POKOP). Jego przewodniczącym został Stanisław Dłużewski, znany ziemianin z gminy Siennica, zaś w jego skład powołano m.in. pełnomocników gminnych – z gminy Mińsk był nim J. Takliński. Komitet zachęcał do ofiarności na rzecz ROP, koncertując się głównie na werbunku ochotniczym do Armii Ochotniczej, organizował zbiórki darów dla wojska i opiekę szpitalną. Funkcjonował do czasu zajęcia Mińska i okolic przez Armię Czerwoną, a po wyzwoleniu nie wznowił już działalności.

POLSKA POŻYCZKA PAŃSTWOWA

Podobnie jak w 1919 r., tak i w 1920 r. na łamach wspomnianej już „Gazety Urzędowej” propagowano Polską Pożyczkę Państwową, zwaną Pożyczką Odrodzenia. W dniu 17 maja 1920 r. powołano Powiatowy Komitet Propagandy Pożyczki Państwowej na czele którego stanął starosta powiatowy Stanisław Kulesza. W jego skład z gminy Mińsk weszli: Adam Książek z Ksieżówki k. Stojadeł, Stanisław Ludwiński z folwarku Florencja i Tomasz hr. Łubieński z maj. Mińsk. Jak wynikało ze sprawozdania tego Komitetu na pożyczkę zadeklarowano w starostwie mińskim kwotę 950 000 marek polskich (mk). W akcję włączyło się też Biuro Związku Ziemiaków, mieszczące się w pałacu Dernałowiczów, który wbrew przyjętej opinii, do 1927 r. administracyjnie przynależał nie do miasta lecz gminy Mińsk, a konkretnie do sołectwa w Wólce Mińskiej. Do 26 maja Biuro zebrało deklaracji na kwotę 3 604 600 mk (5% pożyczki).[1] Członkowie Oddziału Związku Ziemiaków w Mińsku Mazowieckim wpłacili na rzecz obrony państwa jednorazową ofiarę po 10 mk z morga i po 1000 mk na Polski Czerwony Krzyż, którego oddział utworzono w Mińsku 6 czerwca 1920 r. w Mińsku. W dniu 22 lipca 1920 r. dostarczono „(...)

przedstawicielowi Generalnego Inspektoratu Armii Ochotniczej bezpłatnie po dwa konie z folw. Kuflewa i Łukowca i po jednym koniu z 20 folwarków, w tym z największych pod względem powierzchni folwarków z gminy Mińsk, tj.: Mińsk, Janów i Niedziałka.

SZEROKIEGO POPARCIA IDEI OBRONY PAŃSTWA POTWIERDZAJĄ DOKUMENTY ARCHIWALNE I ÓWCZESNA PRASA.

6

GAZETA URZĘDOWA

Nr 30

„Musimy coś zrobić, żeby od nas zależało, zważywszy, że dzieje się tak dużo, co nie zależy od nikogo.”

Wyspiański

Ku pokrzepieniu i pożytkowi.

Oddział Związku Ziemiaków w Mińsku-Mazow., pragnąc wobec powagi przeżywanej chwili wziąć czynny udział w obronie narodowej, zaprosił z poza Związku Panów Stefana Restorffa-rejenta, Leona Wieczorkiewicza-lekarza, Aleksandra Żaboklickiego-weterana 63 roku, aby stanowili Komisję Kwalifikacyjną, mającą zadecydować, którzy z ziemiaków w powiecie mają stawić się do służby wojskowej. Komisja ta, której orzeczeniu poprzednio bezwzględnie się poddali wszyscy ziemiacy, w składzie wyżej oznaczonym, zbadała w dniu 18 b. m. szczegóły bytu, wykonywanej społecznej pracy i gospodarczo - aprowizacyjne obowiązki poszczególnych ziemiaków i protokółarnie stwierdziła, że za wyjątkiem PP. Wacława Różyckiego i Romana Świętochowskiego, którzy winni niezwłocznie stawić się do wojska, wszyscy inni mają pozostać w powiecie i oddać się do pomocy i do rozporządzenia Komitetu Wykonawczego Obrony Państwa. Już po orzeczeniu Kom. Kwalifikacyjnej pp. Bronisław Szwajcer i Wacław Zdzitowiecki zapisali się do szwoleżerów Armji Ochotniczej. Dalej członkowie Związku

Ziemiaków wpłacili, na rzecz obrony państwa jednorazową ofiarę po 10 Mk. z morga, po 1000 Mk. na Czerwony Krzyż i w dniu 22 b. m. doręczyli w Mińsku Mazowieckim przedstawicielowi Generalnego Inspektoratu Armji Ochotniczej bezpłatnie po dwa konie z folw. Kuflewa i Łukowca, i po jednym koniu z folwarków Dembe-Male, Dobrzyniec, Dłużew, Drozdówka, Janów, Kąty-Zdroje, Kiczki, Kobyłanka, Mińsk, Mielen-Ujazdów, Niedziałka, Nowodwór. Nowawieś, Oleksianka, Przytoka, Rudzienko (gm. Glinianka), Siennica, Stara-wieś, Waliska-Wężyczyn, Wielgolas. Z folw. Krubki oddzielnie dostarczono darmo dwa konie do kompanji sanitarnej brygady jazdy Nr. 1. W kilku dworach przygotowano pomieszczenie i utrzymanie dla uzdrowieńców rannych, uchodźców i ich inwentarzy.

Panowie Wacław Różycki z Mieni i Roman Świętochowski z Rudna nie wykonali orzeczenia Komisji Kwalifikacyjnej - od służby wojskowej się uchylili, ofiary pieniężnej nie wpłacili, koni darmo nie dali - wskutek tego zostali ze Związku Ziemiaków wykreśleni.

Czy wysłałyście synów na front? •

MATKI-POLKI! czyście spełniły swój święty obowiązek?

Czy piętnujcie tchórzostwo i ospalstwo mężczyzn uchylających

się od wojska?

Red. Stan. Kaczmarek, referent.

Wydawca: Sejmik Powiatowy.

Drukarnia w Mińsku Mazowieckim

WŁĄCZENIE SIĘ KOŚCIOŁA W OBRONĘ PAŃSTWA POLSKIEGO

Poza różnymi komitetami aktywnie w obronę kraju włączył się Kościół, który mobilizował wiernych do przeciwstawienia się nadciągającemu zagrożeniu. Księża weszli w skład miejskich i gminnych OKOP.

Organizowali pomoc dla uchodźców oraz wspierali duchowo walczących i pozostałych wiernych poprzez organizowanie specjalnych nabożeństw w intencji ojczyzny, po zakończeniu których organizowano wiece.

W niedzielę 25 lipca 1920 r., po sumie (Mszy Św.) o godz. 14 na mińskim rynku odbył się wiec pod hasłem „Bronimy ojczyzny”. Wśród jego uczestników z pewnością nie zabrakło mieszkańców z gminy Mińsk, którzy w większości byli parafianami mińskiego kościoła.

Księża również zaciągali się do Armii, czego przykładem jest miński wikariusz ks. dr Antoni Pachnicki, który już w marcu 1920 r. wyjechał na front

Zachęcano do ofiarności na rzecz armii oraz kolportowano wydawnictwa propagandowe (broszury, druki ulotne i plakaty) wzywające do obrony ojczyzny i zachęcające do wstępowania w szeregi Wojska Polskiego. Okręgowy Związek Młodzieży Wiejskiej OZMW w Mińsku Mazowieckim wydał jednodniówkę „Próba Sił”, której wiodącym tematem było ratowanie ojczyzny

DECYZJE POWIATU PODCZAS DZIAŁAŃ WOJENNYCH

Wraz ze zbliżaniem się frontu władze administracyjne wydawały stosowne przepisy porządkowe, Okólnikiem z 12 lipca 1920 r. starosta zabronił sprzedaży zboża z nowych zbiorów i zawierania wszelkich transakcji, natomiast 30 lipca wezwał wszystkich posiadaczy broni i wszelkiego rodzaju amunicji do natychmiastowego jej złożenia w starostwie do 15 sierpnia.

W celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa i utrzymania porządku publicznego zabroniono od 20 lipca 1920 r. aż do odwołania urządzania wszelkich koncertów i popisów muzycznych, m.in. w restauracjach i jadłodajniach. Zawieszono funkcjonowanie kabaretów, sal tańca, sal weselnych itp. oraz urządzanie zabaw tanecznych organizowanych m.in. przez Straże Pożarne (na terenie gminy funkcjonowały wówczas Ochotnicze Straże Ogniowe w Karolinie i Stojadłach, istniejące dziś straż w Niedziałce Starej i Janowie, choć swoją metrykę międzywojenną powstały później). Winni wykroczeń mieli być podciągnięci karze administracyjnej do 3 miesięcy aresztu lub grzywny 3000 mk.

Od dnia 3 sierpnia w powiecie wprowadzono stan wyjątkowy na czas trzech miesięcy. W tym czasie gen. Franciszek Latinik został mianowany gubernatorem wojskowym m.st. Warszawy i powiatów przyległych, w tym mińskomażowieckiego. Wprowadził on na początku sierpnia stan oblężenia na podległym sobie obszarze. Na czas trwania stanu oblężenia wszystkie miejscowe władze wojskowe i cywilne (państwowe i samorządowe) zostały mu bezpośrednio podporządkowane.

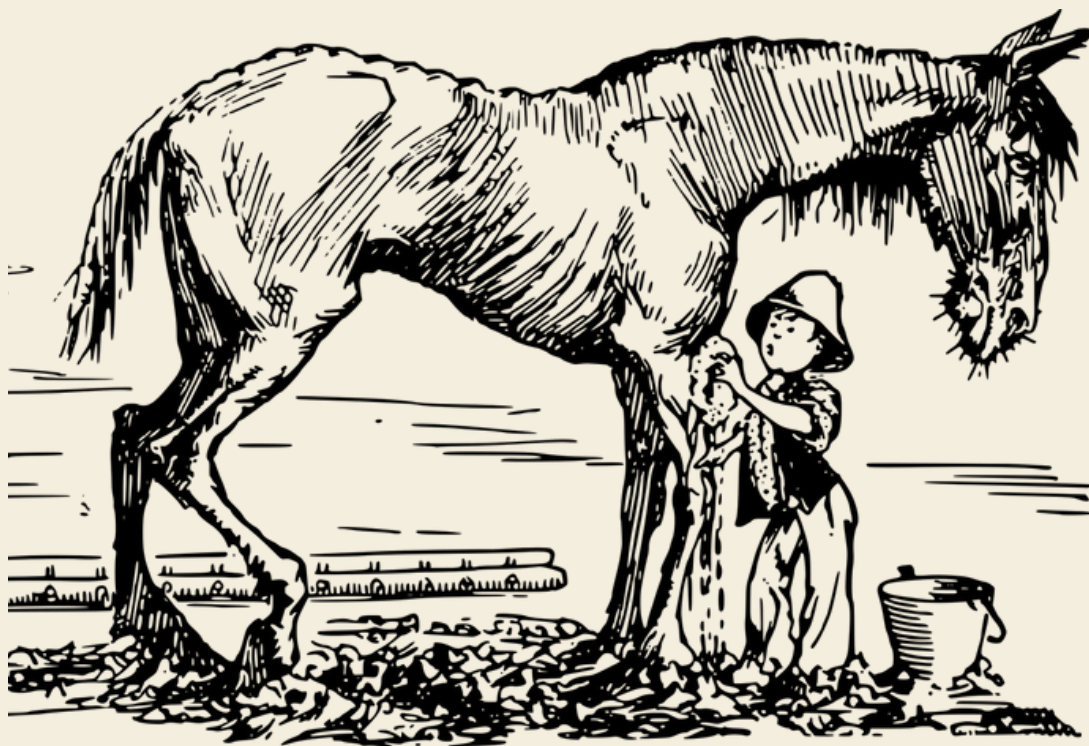
NASTROJE MIESZKAŃCÓW GMINY MIŃSK

Wieś, gdzie informacje o zagrożeniu państwa i mobilizacji społeczeństwa nie dochodziła w takim wymiarze jak w miastach, początkowo była obojętna, a do poboru odnosiła się nawet negatywnie.

Dopiero w miarę rozwoju sytuacji, dzięki olbrzymiemu wysiłkowi propagandowemu (wiece, nabożeństwa) nastroje te zmieniały się na korzyść, wspierając działania na rzecz obrony państwa.

Młodzież wiejska zareagowała pozytywnie, czego przykładem może być wspomniany Zarząd Okręgowy Związku Młodzieży Wiejskiej w Mińsku Mazowieckim, który na czas nieokreślony zawiesił swoją działalność z powodu wstąpienia wszystkich jego członków do Armii Ochotniczej.

Przed cofającymi się polskimi oddziałami frontowymi ewakuowała się część ludności cywilnej, ale także, jak już wcześniej wspomniano, władze i instytucje państwowe.

WYCOFYWANIE SIĘ SIĘ POLSKICH

Przez teren powiatu cofała się 15 Dywizja Piechoty (DP). Po południu 11 sierpnia dowództwo XXIX Brygady na krótko stanęła w Niedziałce, XXX Brygada w Barczącej, zaś Mińsk stał się siedzibą sztabu gen. Władysława Junga, dowódcy tej dywizji. Kilka dni wcześniej w tym mieście zatrzymało się też dowództwo Frontu Północno-Wschodniego, w tym sam gen. Józef Haller. Na podstawie rozkazu operacyjnego nr 90, 15 DP wycofywała się na umocnione przedpola stolicy zwane przedmościami warszawskim. Zajął ona odcinek na linii: Karczew-Otwock-Wiązowna-Miłosna-Okuniew. Jeszcze 12 sierpnia 1920 r. straż tylne tej dywizji zajmowały linie Cegłów-Jędrzejów-Jakubów-Łaziska. Przy okazji warto zaznaczyć, iż wspomniany wyżej gen. J. Haller dwukrotnie odwiedził miński kościół p.w. Narodzenia NMP i modlił się przed obrazem Matki Boskiej Wniebowziętej pędzla Jana Czesława Moniuszki, zwanym MB Hallerowską, gdyż modlił się także dziękczynnie jeszcze po bitwie warszawskiej

W KROCZENIE SIĘ SOWIECKICH

Tymczasem szybkim marszem na zachód posuwały się sowieckie związki taktyczne 16 Armii. 12 sierpnia rosyjska 17 Dywizja Strzelców (DS.) po zajęciu Kałuszyńska około godziny 14.00 przekroczyła linię Jędrzejów-Jakubów i zbliżała się od wschodu do Mińska Mazowieckiego. W drugiej połowie dnia siły bolszewickiej 10 DS zajęły rejon Siennicy i około północy od strony południowej podeszły pod Mińsk, powodując tym samym wycofanie się z miasta ostatnich polskich żołnierzy. Większość polskich związków taktycznych bez większych nacisków przeciwnika zdążyła się cofnąć na przedmoście warszawskie. W ofensywie na Warszawę Armia Czerwona na terenie powiatu mińskiego nie toczyła większych walk. Zajmowała jego obszar po pospiesznym odejściu wojsk polskich. Dlatego do większych zniszczeń i strat wśród miejscowej ludności nie doszło.

Gmina Mińsk, tak jak i cały powiat, znalazła się pod okupacją Armii Czerwonej, która w tej fazie wojny dążyła do jak najszybszego zdobycia Warszawy. Dlatego jednostki frontowe maszerowały dalej na zachód. 13 sierpnia przez Mińsk przemaszerowały oddziały 10 DS. Następnego dnia dywizja ta weszła na linię Dębe Wielkie-Poreby-Glinianka. Jej celem było zdobycie pozycji obronnych polskiej 15 DP. Tymczasem 13 sierpnia nad Wisłą rozpoczęła się 18 decydująca bitwa w dziejach świata. Łamie się polska pierwsza linia umocnień i Rosjanie zajmują Radzymin, pęka też druga linia umocnień, ale Polacy nie ulegają i stawiają dzielny opór. Okupant dokonał aresztowań wśród przedstawicieli miejscowych władz. W Mińsku wolność straciło kilkunastu mieszkańców, w tym pełniący obowiązki burmistrza miasta – Wacław Krajewski, ławnik – Izzaak Wajsbrod oraz członkowie Miejskiej Ochotniczej Straży Ogniowej – Walery Sikorski i Antoni Kozłowski. Dostępne źródła nie informują o aresztowaniach mieszkańców gminy Mińsk, aczkolwiek ponosiła ona wszelkie restrykcje związane z okupacją sowiecką.

PROPAGANDA SOWIECKA

W dniach 13 i 14 sierpnia bolszewicki okupant zorganizował wiece podczas których informowano o końcu dotychczasowych rządów burżuazyjnych, potępiano też działalność Polskiej Partii Socjalistycznej oraz Ignacego Daszyńskiego i Józefa Piłsudskiego.

Na zajętych obszarach bolszewicy przystępowali do instalowania władzy okupacyjnej – komitetów wojskowo-rewolucyjnych tzn. rewkomów, jako organów władzy radzieckiej, które miały zadbać o porządek sowiecki na podległym sobie obszarze. 15 sierpnia utworzyli Komitet Rewolucyjny na miasto i powiat Mińsk Mazowiecki.

W jego skład weszli miejscowi komuniści, m.in. Hersz Lejb (Chaskiel vel Leon) Kamieniecki, Michał Kielak i Konstanty (Feliś) Puchniewski oraz dwóch komisarzy bolszewickich. Przewodniczącym został Wacław Ekiert a komendantem K. Puchniewski. Miński Rewkom zwracał się do ludności za pośrednictwem odezwy i plakatów.

W pierwszych dniach okupacji Mińsk został niemal całkowicie ogołocony z produktów konsumpcyjnych i towarów przemysłowych.

Nie doszło do większych rabunków, na co wpływ miało także wprowadzone korzystnego dla Rosjan kursu pieniężnego (1. rubel równał się 1. marce polskiej).

Chcąc sobie pozyskać ludność wiejską, oddziały sowieckie nie grabiły tak dużo, natomiast w bezwzględny sposób rekwirowały konie i organizowały podwozy. Dotkliwe straty poniosło jednak ziemiaństwo. Kupem najeżdźców stawał się najczęściej inwentarz żywy i zbiory, głównie zboże i pasza, ale też odzież, obuwie i przedmioty codziennego użytku. Jak podaje J. Szczepański, „wszystkie dwory znajdujące się na trasie przemarszu wojsk sowieckich zostały obrabowane”

KULMINACYJNY MOMENT BITWY

Tymczasem ofensywa bolszewickiej 16 Armii wchodzącej w skład Frontu Zachodniego M. Tuchaczewskiego została powstrzymana na przedpolu stolicy, w bitwie już wspomnianej i określonej jako Bitwa

Warszawska albo Cud Wisły. Twardy opór Polaków pod Radzyminem (położonego zaledwie 20 km od Warszawy) w dniach 13-15 sierpnia 1920 r. wykrwawił Rosjan i stworzył podstawę do przeprowadzenia zwrotu zaczepnego. 15 sierpnia w krwawym boju Polacy odzyskali Ossów, gdzie zginął bohaterską śmiercią ks. Ignacy Skorupka

a wieczorem Radzymin. Następnego dnia 16 sierpnia nastąpiło uderzenie wojsk polskich z nad Wieprza, tj. od południa, na tyły Armii Czerwonej. Manewr na flankę i tyły przeciwnika był punktem zwrotnym nie tylko w Bitwie Warszawskiej, ale i w całej wojnie

polsko-rosyjskiej 1920 r. Uderzenie z nad Wieprza, z jednoczesnym działaniem zaczepnym wojsk polskich podjętym z przedmościa warszawskiego w dniu 17 sierpnia, doprowadziło do przejęcia inicjatywy przez stronę polską i jej zwycięski pościg za bolszewikami.

Te skoordynowane działania polskiej kontrofensywy przyczyniły się do wyzwolenia powiatu mińskiego spod okupacji bolszewickiej.

W dniu 16 sierpnia nacierająca z nad Wieprza 14 DP gen. Daniela Konarzewskiego z 4 Armii wchodzącej w skład Grupy Uderzeniowej (Frontu Środkowego) zajęła Garwolin i pod wieczór rozbiła 57 DS z grupy mozyrskiej. Pododdziały tej dywizji 17 sierpnia kontynuowały natarcie na Kołbiel i dalej przez Zamienie i Kędzierak na Mińsk Mazowiecki oraz Kałuszyn. Zadanie to miało jej ułatwić uderzenie 15 DP z przedmościa warszawskiego na Mińsk Mazowiecki.

Dnia 16 sierpnia gen J. Haller – dowódca Frontu Północnego, generalny inspektor Armii Ochotniczej – wydał rozkaz natarcia następnego dnia na Mińsk Mazowiecki siłami 1 Armii gen. Franciszka Latinika. Poza piechotą (15 DP) w natarciu uczestniczyły inne rodzaje sił zbrojnych, co nie było tak częstym przypadkiem w tej wojnie. Otrzymała ona wsparcie grupy pancerniej mjr. Mieczysława Nowickiego, złożonej z pociągów pancernych („Danuta”, „Mściciel” i „Paderewski”) i pięciu sekcji czołgów, eskadry lotniczej (10 samolotów) i oddziału piechoty mjr. Wiktora Matczyńskiego.

ODWRÓT SIŁY ROSYJSKIE

Siły rosyjskie 10 DS, nie mogąc powstrzymać ataku polskiego, rozpoczęły odwrót na wschód i zaczęły pośpiesznie opuszczać Mińsk Mazowiecki, gdzie w tym czasie znajdowało się dowództwo tej dywizji i przyległe obszary. W trakcie odwrotu nieprzyjaciół niszczył mosty i tory kolejowe (w tym most kolejowy nad szosą brzeską między Mińskiem i Stojadłami), co skutecznie opóźniało polskie natarcie. Siły nieprzyjaciela były atakowane przez polskie samoloty pod Dębem Wielkim, Mińskiem Mazowieckim i Ignacowem. Dowództwo Frontu Północnego Oddział III w meldunku sytuacyjnym nr 4301III z 18 VIII 1929 godz. 11.10 podało, iż w akcji na Mińsk brały wybitny udział 8 i 9 eskadra lotnicza, które dokonały 24 lotów i zużyły 1000 kg bomb, obrzucając nimi obozy nieprzyjacielskie w Mińsku, Ignacowie, w [m.] Dębie Wielkim i Kałuszynie oraz baterie nieprzyjacielskie w rejonie Olesina, Kacką i Górki. Bombardowały także Siedlce i wykonały zbiorowy atak na oddziały zgrupowane na szosie Mińsk-Kałuszyn. Jeden samolot nie wrócił. Skutecznie były też ostrzeliwane przez artylerię i pociągi pancerne. Obecność czołgów zdecydowanie negatywnie wpłynęła na morale i dyscyplinę bolszewików. Około godz. 18.00 na stację w Mińsku wjechały pociągi pancerne, a o około godz. 19.00 do miasta wtargnęły oddziały 15 DP.

Tyraliera piechoty podczas ofensywy na Mińsk Mazowiecki

17 sierpnia 1920,

fot. J. Ryś, Ilustracja Szkołna, seria XV, nr 240, listopad 1930

Pod koniec dnia 17 sierpnia około godz. 15 atakujący z południa 55 pp (w ramach 14 DP) uderzył przez Rudno, Rudzienko, Kędzierak na Mińsk Mazowiecki i jako pierwszy z tej dywizji dotarł do tego miasta. Był entuzjastycznie witany przez mieszkańców i gen. J. Hallera z towarzyszącymi mu zagranicznymi oficerami. Pierwsza wkroczyła z kompania z I batalionu, która zastała w mieście grupę pancerną mjr. M. Nowickiego. Do Mińska dotarł też oddział 57 pp, a o godz. 19.00 wjechało dowództwo 14 DP. Wjazd do miasta tak opisywał późniejszy płk. Franciszek Szystowski:

...od Kolbieli, aż po Rudzienko dowództwo dywizji posuwało się konno, poczem przesiedliśmy się znowu do samochodów podsuwając się bliżej do czoła. Po otrzymaniu meldunku o wkroczeniu czoła do Mińska, ruszyliśmy naprzód. Do miasta wjechaliśmy już o zmierzchu. Owacje ludności były bardzo miłe i serdeczne. Po pewnym czasie do miasta zaczęły wchodzić dalsze bataliony i artyleria. Gen. Konarzewski stanął na ulicy, witając swoje wojska, w międzyczasie ściemniło się Korzystając z jakiejś przerwy w maszerującej kolumnie, udaliśmy się do dworu (pałacu), który został w międzyczasie przygotowany na kwaterę dowództwa.

Miasto przepełnione było wojskiem, dlatego jednostki 15 DP zostały cofnięte w stronę Dębego Wielkiego, a w mieście rozłokowano grupę mjr. Nowickiego i oddziały 14 DP. Z pewnością część oddziałów była rozłokowana na terenie gminy zwłaszcza wzdłuż głównych traktów komunikacyjnych. Na potrzeby wojska właściciel majątku Janów Lucjan Cegliński przeznaczył m.in. dwie fury siana.

Dzień 17 sierpnia był kolejnym sukcesem Polaków.

To właśnie w Mińsku Mazowieckim formacje obu polskich frontów, z przedmościa warszawskiego i z Grupy Manewrowej z nad Wieprza, nawiązały ze sobą bezpośredni kontakt.

Fakt ten nie zawsze jest eksponowany przez badaczy.

Upamiętniony jednak został na jednej z płyt na Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie, na której wymieniona jest nazwa miasta: „Dęblin-Mińsk Maz. 16-18 VIII 1920”.

WIZERUNEK JÓZEFA PIŁSUDKIEGO I GEN. JÓZEFA HALERA

DZIAŁANIA WOJENNE NA TERENIE GMINY MIŃSK

Przez całą noc oddziały polskie walczyły z wrogiem próbującym się cofnąć spod Warszawy i przedostać w kierunku północnym i wschodnim. Wymienić trzeba bój pod Zamieniem, który stoczyły pododdziały 58 pp z 14 DP z ustępującym wrogiem. Żołnierze, którzy byli już rozlokowani na noc we wsi Kędzierak, Zamienie i Podrudzie zostali ponownie poderwani do walki z wrogiem, głównie skoncentrowanych w okolicach Józefowa. Atak odparli, wzięto wielu jeńców i zdobyczną broń. Dnia 18 sierpnia z Garwolina do Mińska przybył sam Naczelny Wódz. Józef Piłsudski. Tu jak sam napisał -

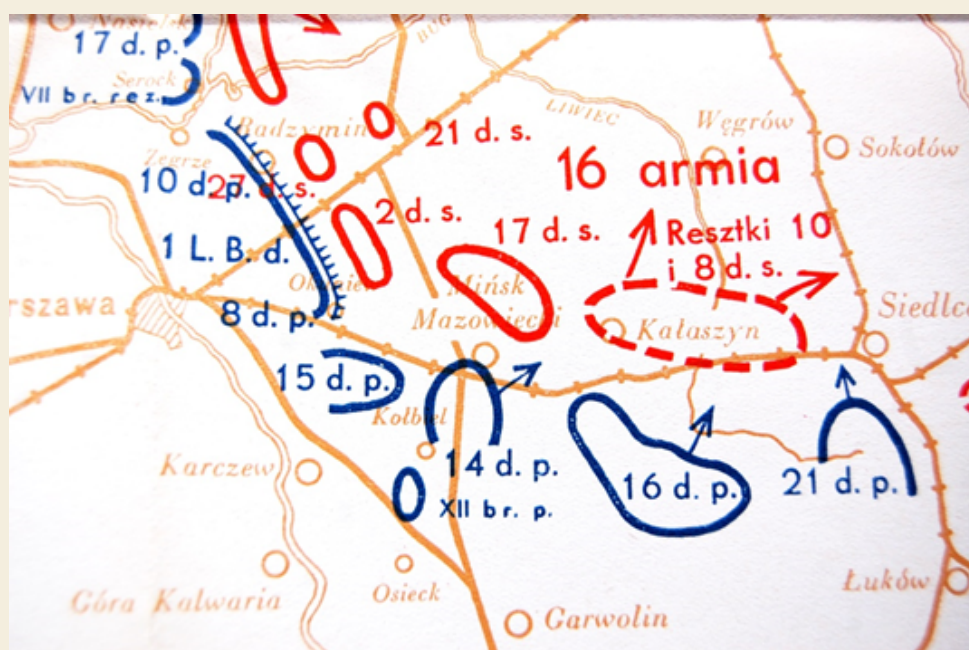
...zastanę 14-tą dywizję, skoncentrowaną wraz z 15-tym pułkiem ułanów... Dowiedziałem się też, że zgodnie z moim poprzednim rozkazem część załogi warszawskiej, mianowicie dywizja 15-ta, uderzyła wzdłuż szosy Warszawa-Mińsk i że obecnie stoi w niedalekich Dębach Wielkich....

Zgodnie z rozkazem Marszałka J. Piłsudskiego 15 DP 18 sierpnia podjęła działania ofensywne przez Stanisławów i Jadów w kierunku północnym. Tego też dnia toczono jeszcze walki wokół Mińska. Operujący pod Janowem I batalion 57 pp z 14 DP ok. godz. 14.30 stoczył zwycięski bój i wzięł do niewoli 300 jeńców, z karabiny maszynowe i sztandar pułku kawalerii, który do 1939 r. był prezentowany w Muzeum Wojskowym w Poznaniu.

Inne pododdziały tego pułku w okolicach Janowa wzięły do niewoli innych rozbitków bolszewickich, łącznie kilkuset jeńców i 6 zdobycznych dział. 14 DP natomiast ostatecznie zamknęła Rosjanom drogi odwrotowe na Siedlce, biorąc do niewoli łącznie ok. 2100 jeńców i 14 dział.

A vertical decorative border featuring stylized flowers and leaves in a light beige color on a white background. The design is symmetrical and includes large circular floral motifs, smaller flowers, and various leaf shapes arranged in a repeating pattern.

Polska ofensywa, błyskawicznie przeprowadzona, przyniosła natychmiastowy efekt w postaci rozbitcia i częściowego zniszczenia bolszewickiej XVI Armii, której wojska m.in. poniosły klęskę pod Kolbielą, Mińskiem, Glinianką czy Mrozami. Oddziały WP w walkach na ziemi mińskiej (zarówno w czasie odwrotu, jak i ofensywy) poniosły stosunkowo niewielkie straty, sięgające 100-150 poległych.

STRONA 21

STRATY WOJENNE NA TERENIE ZIEMI MIŃSKIEJ

Oddziały polskie kontynuowały pościg za nieprzyjacielem. 14 DP przez Janów kierowała się do rejonu Kałuszyna, a następnie na Węgrów. W ciągu 19 sierpnia jednostki pościgowe wojska polskiego opuściły teren powiatu. Jak stwierdzają J. i W. Cygan, ziemia mińska w 1920 r. nie stała się miejscem szczególnie intensywnych działań wojennych. Dzięki temu ludność tylko w małym stopniu doświadczyła okropności wojny. W pierwszej fazie działań oddziały polskie prowadziły walki o charakterze osłonowym, o stosunkowo małym natężeniu. Okres bolszewickiej okupacji był krótkotrwały, toteż czerwoni najeźdźcy i wspierający ich renegaci nie przyczynili się do powstania większych szkód, zarówno wśród mieszkańców, jak i ich majątku. Polska ofensywa, błyskawicznie przeprowadzona, przyniosła natychmiastowy efekt w postaci rozbicia i częściowego zniszczenia bolszewickiej XVI Armii, której wojska m.in. poniosły klęskę pod Kolbielą, Mińskiem, Glinianką czy Mrozami. Oddziały WP w walkach na ziemi mińskiej (zarówno w czasie odwrotu, jak i ofensywy) poniosły stosunkowo niewielkie straty, sięgające 100-150 poległych.

POSTAWA MIESZKAŃCÓW GMINY MIŃSK

Podkreślić też warto, iż działania wojsk polskich spotkały się z przychylną postawą ludności wiejskiej, która wystąpiła przeciwko wycofującym się oddziałom Armii Czerwonej.

Jak zaznaczył badacz tego okresu Janusz Szczepański, chłopci z okolic Mińska Maz. i Wyszkowa zagarniali sowieckie tabory, rozbrajali nieprzyjacielskich żołnierzy. Chłopci też zgłaszali się na ochotnika do służby wojskowej. Wymowny też jest przekaz źródłowy

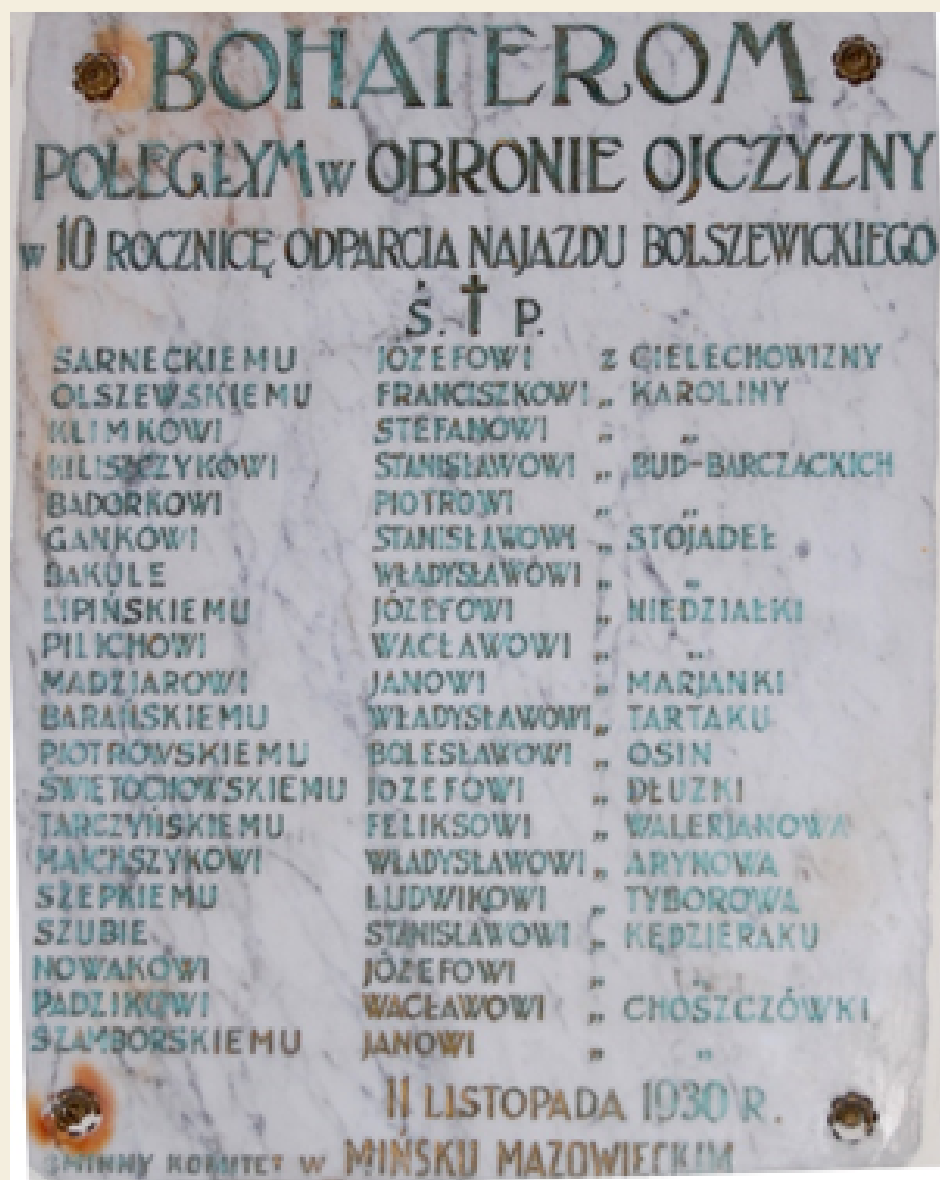
z cytowanej już pracy o 14 DP:

„Uzbrojeni chłopci spieszyli do nas na ochotnika. Byli pomiędzy nimi starcy i prawie dzieci. Wszyscy prosili o włączenie ich do kampanii na ochotnika i wyrażali swój zapat i ochotę...”.

Ludność zamieszkała wzdłuż torów kolejowych wsparła też działania polskich pociągów pancernych. Posuwanie się pociągów podczas walk pod Radzyminem i Mińskiem Mazowieckim opóźniały zniszczone tory kolejowe i mosty. Dodatkowo ich załogi staczały ciągłe walki z nieprzyjacielem. I te działania spotkały się z pomocą cywilów. Wspomina o tym „Kurier Poranny” z 22 sierpnia 1920 r., którego stosowny fragment warto zacytować – „co należy podnieść z wielką pochwałą i uznaniem, ludność miejscowa: zarówno dopomagała ona do naprawy toru i gaszenia ognia przy palących się mostach”. Swoje zaangażowanie mieszkańcy wsi okupili także krwią. W dniu 18 sierpnia o godz. 8 rano w Mieni podczas rozbrajania bolszewików został zabity Józef Wójcik l. 53 gospodarza z Anieliny, natomiast Józef Rynkiewicz l. 35 – mieszkaniec gminy Łukówiec, padł w boju z bolszewikami.

Stosowny akt zgonu sporządzono w mińskiej kancelarii parafialnej. W walce z najeźdźcą bolszewickim z terenu gminy Mińsk, poległo 20 osób. Wszyscy zostali upamiętnieni w kościele mińskim tablicą epitafijną odsłoniętą w 10 rocznicę wydarzeń.

TABLICA PAMIĄTKOWA W MIŃSKIM KOŚCIELE

WYZWOLENIE ZIEM POLSKICH

Po wyzwoleniu przystąpiono do usuwania skutków walk. Już 19 sierpnia na godzinę 12 zwołano do Starostwa członków Wydziału Powiatowego, a wójtom starosta wydał zarządzenie utrzymania porządku na terenie podległych im gmin. Ponownie otwierano wcześniej ewakuowane urzędy. m.in. do 25 sierpnia 1920 r. wśród otwartych urzędów pocztowo-telegraficznych na terenie ogarniętym działaniami wojennymi Dyrekcji Okręgu Warszawskiego, jako jeden z pierwszych, otwarto urząd w Mińsku. Wójt Gminy Mińsk A. Kopczyński 23 sierpnia 1920 r. na godz. 10 zwołał posiedzenie Rady Gminy, podczas którego omawiano sprawę zaopatrzenia mieszkańców gminy w konie otrzymane od wojska.

Karano tych którzy podjęli współpracę z najeźdźcą. Niektórzy kolaboranci uniknęli kary i ratowali się ucieczką, inni zaś stanęli przed Sądem Polowym Dowództwa Okręgu Generalnego Warszawskiego, pod zarzutem zdrady stanu. Wyrokiem tego sądu z dnia 22 sierpnia 1920 r. za zbrodnie zdrady stanu wyrok śmierci otrzymał Hersz Lejb Kamieniecki z Mińska Mazowieckiego, a z 3 września 1920 r. Konstanty Puchniowski i Michał Kielak – wyrok wykonano w dniu 4 września w Mińsku na terenie żwirowni.

SZACOWANIE STRAT I POMOC DLA MIESZKAŃCÓW

Szacowano straty zadane przez wroga, ale i też przez polskie oddziały. Ustaleniem skali zniszczeń i wysokością odszkodowań dla mieszkańców miał się zająć Główny Urząd Likwidacyjny i Miejskowe Komisje Szacunkowe. Miński starosta, w specjalnym okólniku z 7 września 1920 r. stwierdził, iż powiat nasz, jak i wiele innych, został stratowany tak samo. Przez ostatnie wydarzenia wojenne najbardziej ucierpiało rolnictwo, boć zniszczono nasze zbiory, pola i łąki tak, że wiele gospodarstw pozostało bez możliwości wyżywienia inwentarza, a na dobytek złego wypędzona armia bolszewicka uprowadziła sprzężaj gospodarstw naszych. Zabrano rolnikom konie, wozy, uprzęż, a częściowo nawet i krowy.

W związku z nadchodzącymi jesiennymi pracami rolnymi starosta zalecił zorganizowanie samopomocy rolnej w gminach i wioskach, zanim państwo przyjdzie z konkretną pomocą. Zabronił natomiast posiadaczom koni pobierania nadmiernych opłat za wypożyczenie koni – wymienia kwotę 509 mkł dziennie jaką mieli pobierać niektórzy posiadacze koni. W końcu sierpnia 1920 r. Rada Opiekunicza Powiatowa w Mińsku Maz. z inspiracji Rady Głównej Opiekunczej rozpoczęła akcję zakupu dla żołnierzy odpowiednich paczek z artykułami pierwszej potrzeby.

KONIEC WOJNY

Te i podobne akcje zakończyły się wraz z końcem wojny. Pokój ryski kończył konflikt zbrojny z Rosją sowiecką a Rzeczpospolita wchodziła w okres pokojowy. Gminę Mińsk nie dotknęły większe zniszczenia. Wojna nie spowodowała też zmian personalnych władz samorządowych, wybranych w listopadzie 1918 r., które w niezmiennym składzie dotrwały do wyborów w 1927 r. Powoli i z pewnymi trudnościami zaczęła się stabilizować sytuacja społeczno-polityczna i gospodarcza. Było to możliwe dzięki niepodległości i wolności, obronionej w 1920 r.

*Publikacja powstała z okazji
100. rocznicy Bitwy Warszawskiej,
w celu upamiętnienia działań wojennych na terenie
Gminy Mińsk Mazowiecki.*

*Dziękujemy,
że chcieli Państwo poznać jedną z kart historii
Gminy Mińsk Mazowiecki.*

